Memòria provisional de les excavacions i restauracions de la campanya de 2015 a El-Bahnasa, Oxirrinc (Mínia, Egipte)

Josep Padró, Bibiana Agustí, Eloy Algorri, Hassan Amer, Núria Castellano, Marguerite Erroux-Morfin, Jerôme Gonzalez, Francisco Javier López, Antonio López, José Javier Martínez García, Maite Mascort, Annie Perraud, Esther Pons, Irene Riudavets i Wim Van Neer.

INTRODUCCIÓ

Els treballs de la Missió Arqueològica de la Universitat de Barcelona al jaciment d'Oxirrinc (El-Bahnasa, província de Mínia) durant la campanya de 2015 es van iniciar el 8 de març i van acabar el 13 d'abril. Les excavacions pròpiament dites es van complementar amb la restauració i consolidació que es van fer específicament a la cripta excavada parcialment durant l'any passat. D'altra banda, i sempre, a la Necròpolis Alta, hem acabat l'excavació dels dipòsits de peixos oxirrincs, hem inspeccionat la tomba 12, i hem obert una nova zona a l'oest de les tombes anomenades "bessones" (tomba número 9).

A la part central de la necròpolis, al sector 24, hem continuat l'excavació, restauració i estudi de la zona monumental descoberta el 2008. Recordem que es tracta d'una gran via monumental en sentit est-oest, amb doble pòrtic en cada costat de la via; els bells capitells corintis daten la via de l'Alt Imperi Romà. La via creua la Necròpolis Alta i apunta directament cap a l'Osireion, que es troba més o menys a 1,5 km. Al centre d'aquesta via es va excavar al 2014 una cripta de planta quadrangular, molt ben construïda amb blocs escairats i completament ple d'elements arquitectònics de pes que provenen dels pòrtics: columnes, capitells i llindes. Les parets mostraven restes de pintures, la imatge d'un home jove, i *graffiti* en caràcters grecs.

Aquest any hem continuat l'excavació a partir d'aquesta cripta en direcció oest, a partir d'una porta que connecta la cripta amb noves dependències subterrànies: es tracta de tres noves naus paral·leles que es dirigeixen a l'oest *(Fig. 1)*.

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXIRRINC

Fig. 1. Naus de la cripta del sector 24.

Fig. 2. Cripta amb l'accés a noves dependències subterrànies.

La nau central conserva en dos llocs part de la volta original que la cobria *(Fig.2)*, en la qual encara es poden veure restes de la pavimentació de la via, la qual cosa demostra que les criptes subterrànies són més antigues que la via porticada, aquesta nau central comunicava originalment amb les dues naus laterals per mitjà de sengles portes que van ser en un moment donat tapiades. La nau lateral del nord comunicava també en origen amb la cripta a través d'una porta que també va ser tapiada. Igual que la cripta, els murs de la nau central i de la del nord estaven cobertes de pintura. En un dels nínxols de la cripta excavada el 2014 trobem la representació de dos àngels alats *(Fig. 3)* que envolten la imatge d'una orant amb els braços alçats. Al passadís d'accés entre la cripta i la nau central oest també s'observa la imatge d'un personatge que sosté un encenser. Gairebé totes les pintures que cobreixen les parets estaven plenes de *graffiti* grecs. La nostra impressió és que aquest complex subterrani va ser construït en època pre-romana, per un ús per ara desconegut, i més tard va ser reutilitzat pels cristians. També s'ha dut a terme la neteja de l'accés a la cripta, que està al costat est de la mateixa. També vam començar els treballs de restauració arquitectònica del monument, i hem continuat els treballs de protecció de les pintures murals. En aquest sector han treballat l'arqueòleg José Javier Martínez García, els arquitectes Eloy Algorri i Francisco Javier López Martínez i el restaurador Bernat Burgaya.

Fig. 3. Àngel alat.

Fig. 4. Estrat de peixos oxirrincs.

Un altre lloc on la Missió ha treballat de nou és al sector 2D, on s'ha continuat l'excavació dels dipòsits de peixos oxirrincs i dels voltants, per intentar cobrir la possibilitat de nous descobriments o d'estructures arquitectòniques. Sigui com sigui, hem acabat l'excavació completa dels dipòsits de peixos *(Fig. 4)*, i no hem trobat més que alguns petits murs de tovot a la zona . Les excavacions aquí es van dur a terme pels arqueòlegs Irene Riudavets, Dra. Marguerite Erroux-Morfin i Jerôme Gonzalez, així com l'arqueozoòleg Dr. Wim Van Neer.

Vam obrir, doncs, un nou sector a l'oest de la Necròpolis i no lluny de la tomba 9: el sector 29 *(Fig. 5)*. Aquí, envoltat d'unes dependències, hem desenterrat un edifici porticat que hem pogut excavar gairebé completament, ja que no és molt gran. Amb un accés a l'est, els murs nord, est i sud estan envoltats per un pòrtic del qual hem trobat les bases de les columnes *in situ*.

Hem trobat molts elements arquitectònics, desplaçats, com ara columnes, capitells corintis i fragments de frisos amb decoració vegetal, de molt bona factura i que suggereixen una cronologia de l'Alt Imperi Romà. El lloc va ser utilitzat posteriorment per usos secundaris, com ara per cuinar *(Fig. 6)*. Hem de fer notar també la troballa, entre altres, d'alguns peixos oxirrincs. En aquest sector van treballar les arqueòlogues Dra. Núria Castellano, Maite Mascort i la Dra. Esther Pons.

Fig. 5. Vista general del sector 29.

Fig. 6. Reutilització secundari de l'espai com a cuina.

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXYRRINC

Fig. 7a i b. Moneda islàmica.

També vam intentar reprendre l'excavació de la tomba 12, al sector 2B, però la volta de la sala que s'havia d'excavar estava parcialment esfondrada i l'arquitecte López Martínez va desaconsellar continuar els treballs aquí.

Altres treballs també es van dur a terme per la Missió: treballs d'antropologia per les Drs. Bibiana Agustí i Annie Perraud; treballs de restauració obra del senyor Bernat Burgaya i entre ells la neteja d'un nombre de monedes que es van trobar *(Fig. 7 a i b)*; els treballs topogràfics, finalment, van ser realitzats per Antonio López Cano.

També cal esmentar la col·laboració del Sr. Mohamed Kamal, inspector en cap del magatzem d'antiguitats; i del Sr. Yassir Mohamed, inspector del Consell Suprem d'Antiguitats. El director de la Missió va ser el Dr. Josep Padró i el seu representant Dr. Hassan Amer, professor de la Universitat del Caire.

La campanya de 2015 ha comptat amb el suport de les següents institucions i persones; Universitat de Barcelona: Université Paul-Valéry Montpellier 3; Universitat del Caire; Grup de Recerca d'Arqueologia Clàssica, Protohistòrica i Egípcia (GRAPCE-Generalitat de Catalunya), Societat Catalana d'Egiptologia; Sr Mohamed Tawfik; i el Dr. Josep Padró.

INFORME DE LOS TRABAJOS REALIZADOS EN EL AMBITO 32

Los dos objetivos principales de los trabajos realizados en el ámbito 32 *(Fig. 8)* del Sector 2D durante la campaña de 2015, fueron la excavación de la zona periférica de los restos del depósito de peces, y la finalización de la excavación del propio depósito.

Se iniciaron estos trabajos en el lado este del muro de bloques de adobe que delimitaba los restos del depósito situado al oeste del mismo. Se encontraron dos estructuras (22776):

- La primera situada a 2 metros al este compuesta por una zona trapezoidal de 1m2 de superficie de adobe prensado.

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXYRRINC

Fig. 8. Vista de l'àmbit 32.

- La segunda, situada más al este, estaba compuesta por una acumulación de bloques de adobe caídos entre los cuales se hallaban fragmentos de cerámica.

Al norte de la estructura 22776 se encontraron restos de la parte septentrional del depósito de peces excavado en campañas anteriores (22777).

Los trabajos continuaron con la excavación de los restos del depósito de peces situados en la parte oeste del muro de bloques de adobe (22772). Se observó la misma disposición general de las capas que se había documentado con anterioridad, es decir, una sucesión de esparto (*Stipatenacissima*), tela y peces.

Se han podido establecer tres fases de superposición. La más antigua es una fina capa, que reposa directamente sobre la arena, orientada en posición este-oeste. Al este de la misma, se sitúa un segundo bloque más grueso constituido de una superposición de capas orientadas norte-sur. Finalmente sobre la primera capa y apoyada sobre la segunda, se dispone una superposición de capas de entre 5 y 20 cm de profundidad de peces orientados este-oeste *(Fig. 9)*.

Los distintos niveles de superposición contenían mayoritariamente peces de las especies *Mormyrus kannume* y *Mormyrus caschive* conocidos como oxirrincos. Se documentaron individuos de varias medidas, oscilando entre los pocos centímetros hasta un metro de longitud. Además se hallaron algunos restos parciales de perca, siluro y pez globo.

Entre las capas se documentaron también restos de varios mamíferos, entre los que destacan el cráneo de un gato joven, un conjunto de vértebras y huesos de extremidades de gato adulto y una epífisis de costilla con marcas de corte perteneciente a un animal de ganado bovino *(Fig. 10)*. Finalmente se hallaron varias mandíbulas, dos de musaraña y una de otro roedor no identificado.

En este sector han trabajado los arqueólogos Hassan Amer, Marguerite Erroux-Morfin, Jerôme Gonzalez e Irene Riudavets, y el paleozoólogo Wim Van Neer.

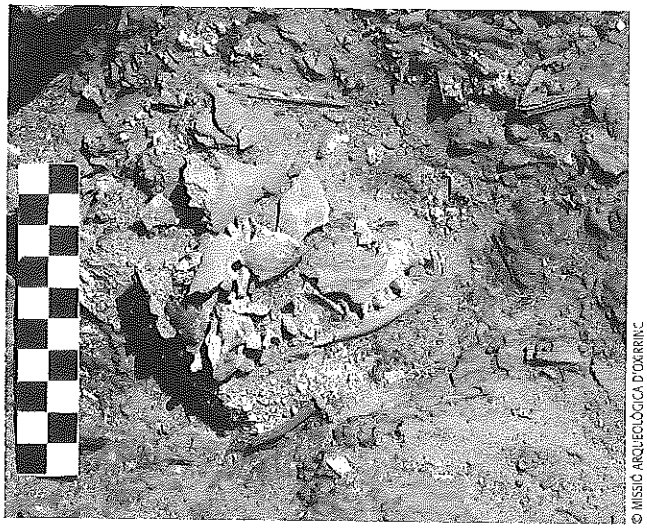

Fig. 10. Restes de peixos i mamífers.

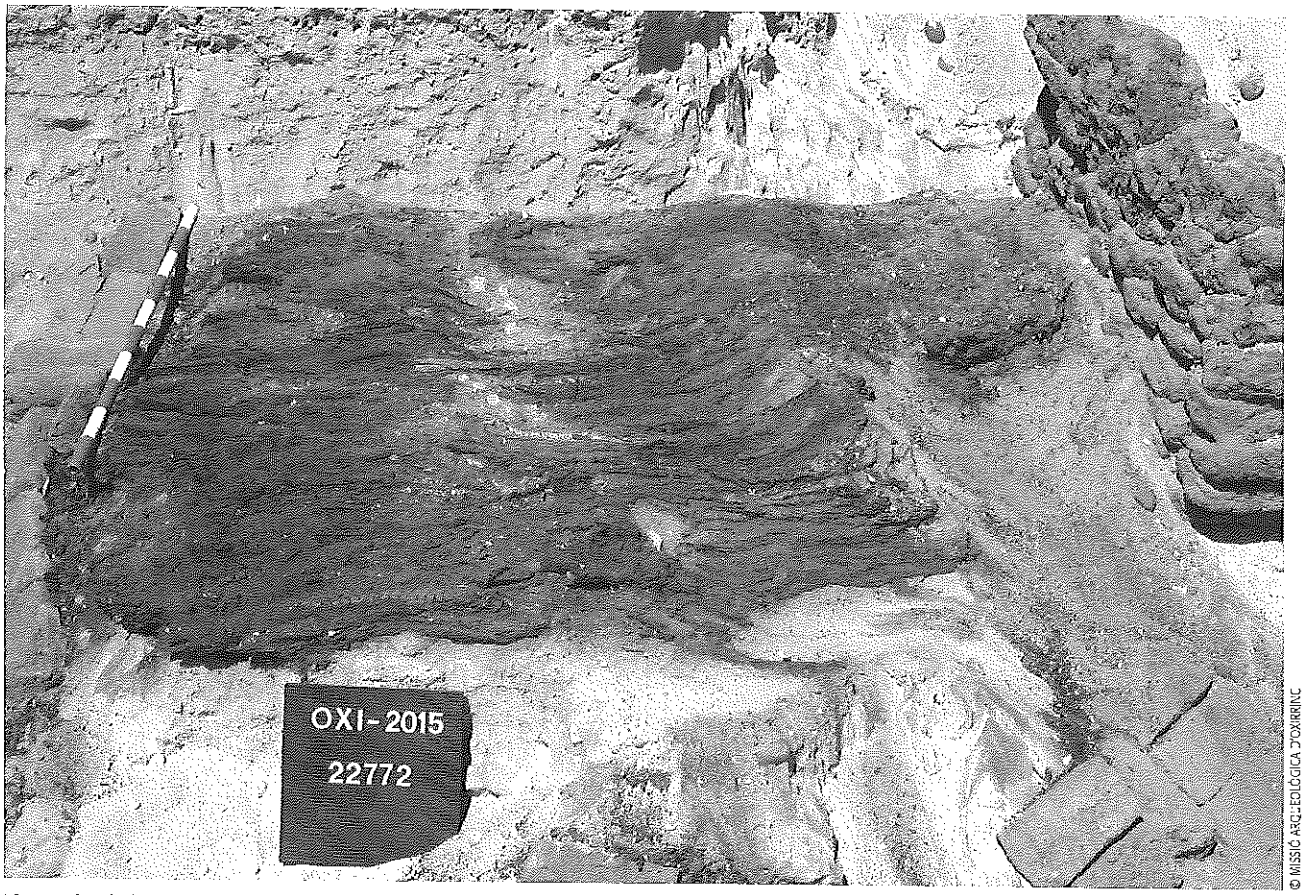

Fig. 9. Dipòsit de peixos.

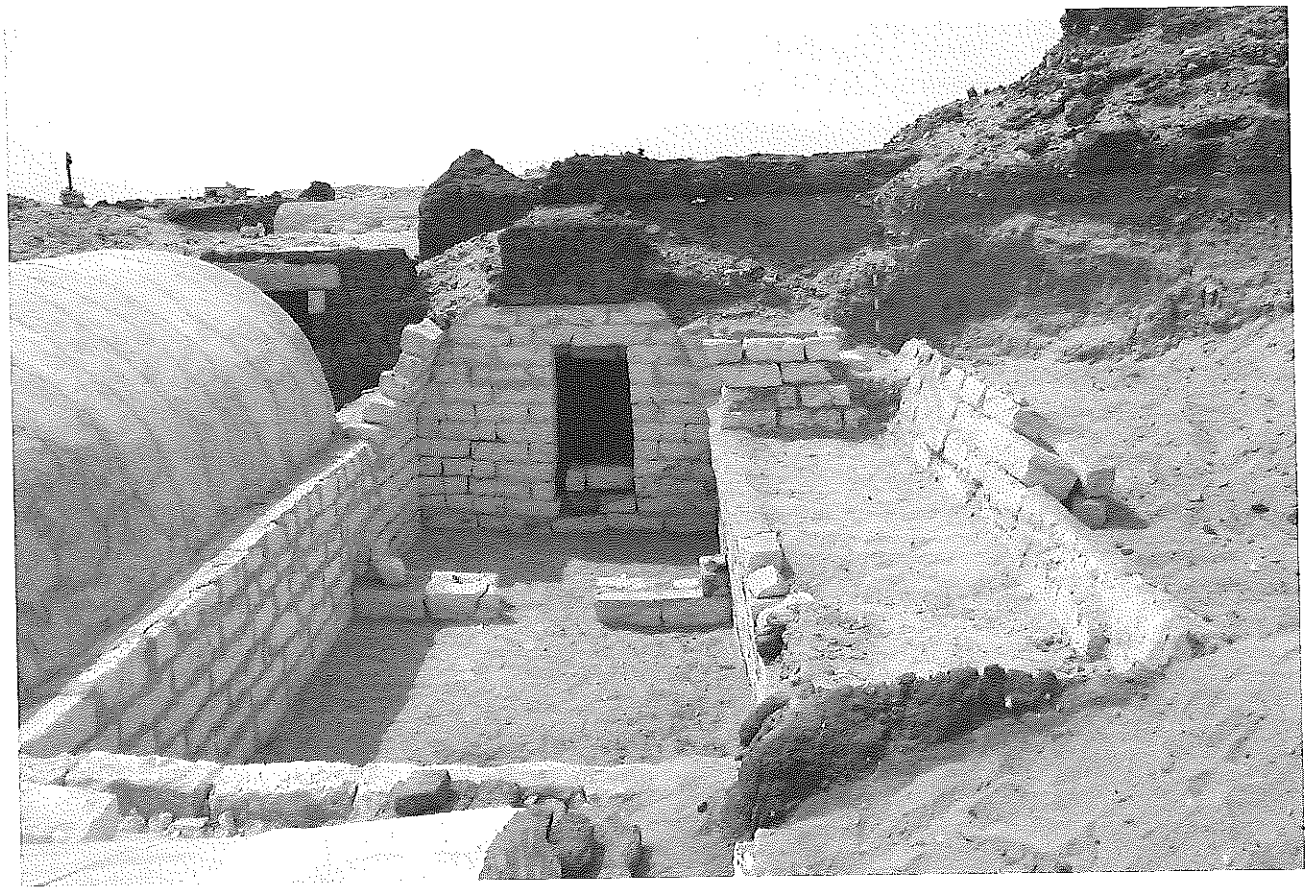

Fig. 11. Vista de la tomba 12.

RAPPORT PRÉLIMINAIRE RELATIF À LA TOMBE 12. SECTEUR 2D

La reprise de la fouille de la tombe 12 (T. 12, chambre 5 - secteur 2D) a consisté à aménager l'espace avant (chambre 5a - est) ainsi que les abords nord de la superstructure (djébel) *(Fig. 11)*.

Dans un premier temps, ont été dégagés les escaliers de la chambre 5a dans l'angle nord-ouest *(Fig. 12)*, escaliers dont la structure est similaire à ceux de l'entrée de la chambre 1 (sud-ouest), puis le côté nord de la même zone où a été mis au jour le sommet des parois latérales d'une nouvelle chambre funéraire (T. 39).

Il s'est ensuite agit de fouiller l'intérieur de la chambre 5b. Il fut alors nécessaire de sécuriser la voûte de la chambre éventrée dans sa partie nord, espace dans lequel le djébel s'était déversé. Pour cela, ce dernier a été en partie extrait au niveau du sommet de la chambre (côté nord) ; de la sorte, la partie de djébel faisant point d'appui à la voûte a été stabilisé. A cette occasion, deux momies ont été partiellement mises au jour *(Fig. 13)*; l'une est orientée ouest-est, l'autre sud-nord. Afin de mener à bien leur examen, elles ont été laissées in situ (numérotation à venir).

L'excavation proprement dite a pu ainsi débuter. Elle a consisté en un décapage sur 35 cm d'épaisseur, puis, la fragilité des parois ne permettant pas une exploration totale du sous-sol, seul un sondage a pu être réalisé. Il a été mené

Fig. 12. Vista de l'escala de la tomba 12.

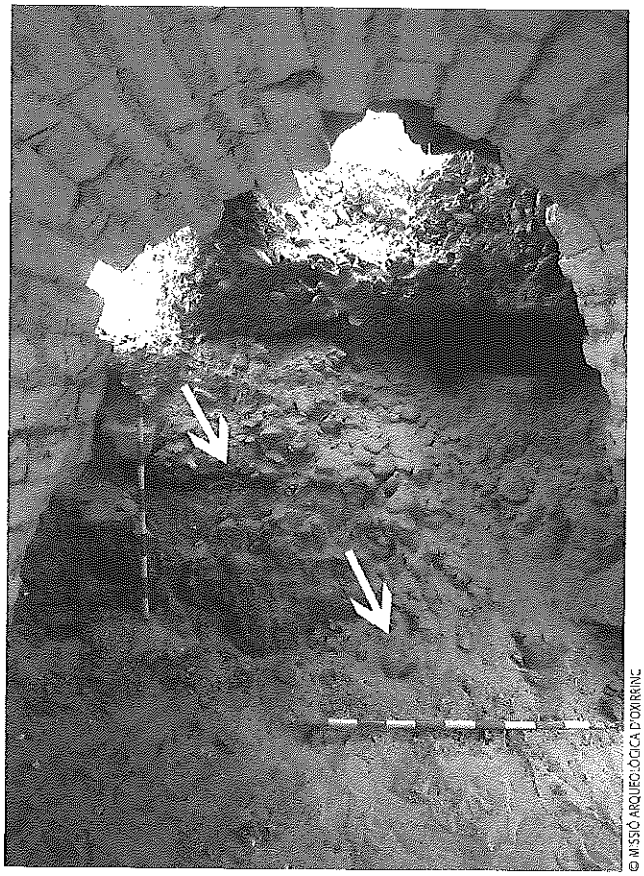

Fig. 13. Interior d'una càmera de la tomba 12.

sur 150 cm de profondeur et 120 x 90 cm. L'exploration a permis de dégager au fond du sondage une sépulture (22801) partiellement visible (tête, fragments corporels) orientée nord-est / sud-ouest. Le corps était recouvert d'une couche de stuc décoré (22802) dont il n'a été possible de reconstituer que quelques sections mineures (essentiellement un décor de collier « ousekh », de points noirs cerclés de rouge, de traits bleu-gris et un fond rosé). Le corps d'un second individu était visible, mais l'espace restreint de la chambre n'a pu permettre son dégagement *(Fig. 14)*.

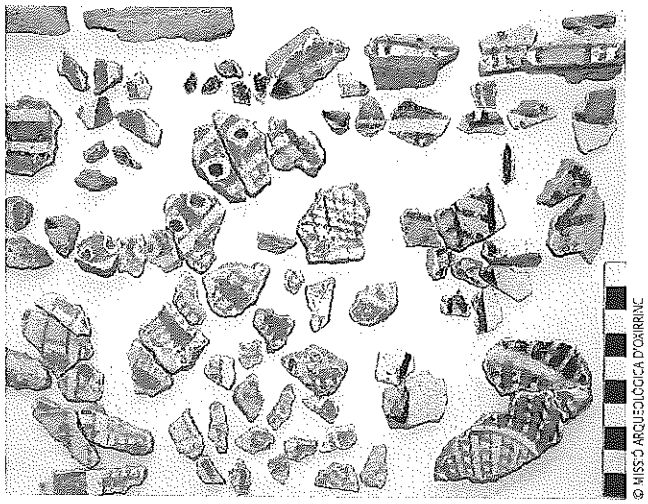

Fig. 14. Fragments de cartonatge de mòmia de la tomba 12.

Ces structures et leur contenu ayant été reconnus, le sondage a été comblé ; la suite de la fouille étant tributaire de la consolidation de la voûte, les travaux sont repoussés *sine die*.

Dans ce secteur ont travaillé les archéologues Hassan Amer, Erroux-Morfin, Gonzalez, Mascort et Pons, ainsi que l'architecte F. J. López et le restaurateur Burgaya.

TREBALLS AL SECTOR 29

El 28 de març de 2015 es va obrir un nou sector, al qual es donà el nom de sector 29, al nord-est de la tomba 9 saïta, coneguda com les "bessones". L'àrea excavada durant aquesta campanya és d'uns 16'5m x 15'75 m, de forma gairebé quadrangular.

Les tasques d'excavació ens conduïren al descobriment d'una edificació construïda amb tovots de la que es conserva solament un parell de filades d'alçada i comprèn un total de cinc estances més un accés. Sota aquestes dues filades que es conserven, apareixen dues filades formades per blocs de pedra calcària blanca d'uns 30 cm de longitud, procedents, amb tota probabilitat, d'altres edificacions que foren aprofitades com a fonamentació de les estances *(Fig. 15)*. L'habitació principal sembla ésser l'estança anomenada com a 2, que sembla el nucli principal i més antic de l'edificació. Posteriorment, s'hi afegiren la resta d'estances al voltant de la sala principal i es van continuar subdividint posteriorment i modificant-ne el seu ús, amb elements aprofitats d'altres construccions, tal com podem observar en la construcció de banquetes o graons d'escales.

L'habitació situada més al sud és la denominada 3 *(Fig. 16)*, que sembla estar dividida en dos espais. Les parets d'aquesta estança no presentaven cap enlluït ni restes de pintures murals. A l'extrem sud-est hi aparegué un estrat de color marró fosc format per descomposició de tovot, molt material vegetal, espines de peix, ossos d'animals i fragments de teixit. Encastats al paviment han aparegut tres recipients ceràmics al nord de l'estança, enganxats al mur, i una àmfora al sud-est, també enganxada al mur est. Una d'elles era una olla globular, de la qual només se n'apreciava la boca, que ja apareixia trencada, amb dues nanses petites, coll curt i vora arrodonida, amb decoració de línies incises paral·leles rodejant la part superior del cos. Ha pogut ésser recuperada sencera, malgrat fragmentada, i s'aprecien restes ennegrides a la base degudes a l'ús. La segona olla apareixia cap per avall i ha pogut ésser recuperada sencera. Té la base ennegrida a causa de l'ús, el coll curt i decoració de línies paral·leles incises al voltant de la part superior del cos, així com dues nanses verticals que comencen a la vora i acaben a la meitat del cos. A l'interior hi havia espines de peix i ossos de petits animals, restes vegetals i ossos vegetals. La tercera olla és a l'est de la primera, també completa però fragmentada i més gran que la resta. Hi ha restes de color negre a la base. Sota aquest estrat aparegué una capa de cendra i al costat ha aparegut un gran recipient de ceràmica similar a una tenalla d'aspecte globular amb decoració

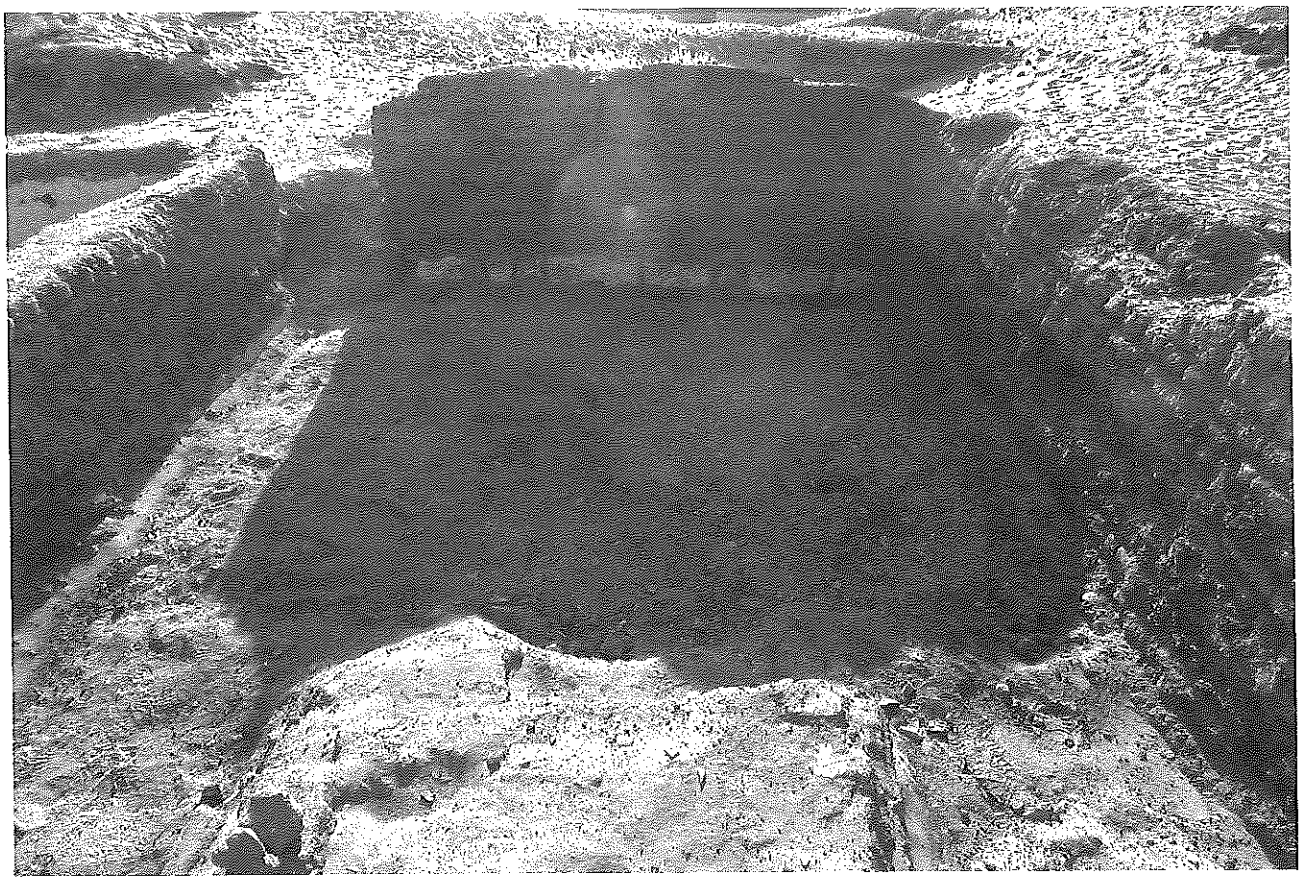

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXIRRINC

Fig. 15. Primeres filades de pedra.

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXIRRINC

Fig. 16. Habitació 3.

pintada en negre, blanc i vermell, típica del món copte, a base d'enreixats, cercles i fulles. Aquesta ceràmica també era encaixada al djebel. En aquesta mateixa habitació, adossada al mur oest que fa de partició de la sala 3, ha aparegut una espècie d'estructura/banqueta de tovots. El material trobat en aquesta habitació sembla indicar un ús de transformació dels aliments, per la presència de focs, recipients per cuinar i recipients per emmagatzemar, així com una mena de banqueta o estructura relacionada amb l'elaboració del menjar. Desconeixem si es tractava de pràctiques rituals relacionades amb cerimònies funeràries o som davant un àmbit culinari domèstic.

El mur on s'adossava l'estructura/banqueta presenta una obertura que condueix a la part més occidental de la sala 3, on s'aprecien diferents remodelacions que no varen poder ser excavades totalment durant aquesta campanya. Al mur nord de l'estança s'aprecien dues entrades que condueixen a l'habitació 2. La situada més cap a l'est és una obertura a tocar del mur oest de l'estança 5, mentre que l'entrada més occidental es troba gairebé al centre de la paret, amb uns petits esglaons realitzats amb material aprofitat provinent de la decoració d'algun edifici, ja que es tracta de frisos vegetals.

Precisament davant d'aquesta entrada es va poder excavar una petita estructura formada per blocs de pedra calcària blanca en forma d'angle, a l'interior de la qual hi ha un estrat format per una capa de terra batuda molt compactada formada per llims i matèria vegetal. Com a peculiaritat, es van trobar nombrosos fragments d'espines de peix que

semblen tenir un tractament amb teixits. En un primer examen, l'arqueozoòleg Wim Van Neer va identificar restes de peix gat i oxirrinc, juntament amb pinyols de dàtil. Les cantonades est i oest d'aquesta estructura en pedra presentaven també restes de peix.

Ja al mur oest de l'estança, que al mateix temps és el mur oest de tota l'edificació, fou desenterrada una banqueta de tovots en sentit nord-sud, interrompuda a la cantonada nord-oest per una olla globular amb dues nanses, gairebé idèntica a les desenterrades a la zona est de l'estança 3. L'olla també apareixia encastada al paviment.

Al nord de l'estança 3 i seguint el mur est foren excavades dues estances que anomenem 1 i 5, que presentaven els murs amb enlluït de color blanc. Aquestes dues estances foren excavades fins el nivell del djebel o "roca mare". L'estança 1 no presentava cap particularitat destacable, tret del fet que un cop enretirat l'estrat format per una capa de terra poc compactada amb restes vegetals, semblants a una estora, apareixia ja el djebel on s'apreciava un retall reomplert per un estrat de tovots marró fosc molt granulat.

L'habitació 5, en canvi, mostrava una certa complexitat. A l'estrat superior es varen poder desenterrar gran quantitat de fragments ceràmics, grans àmfores LR7 i altres recipients ceràmics de grans dimensions, gairebé sencers malgrat la seva fragmentació. Al mur nord s'hi podia veure una porta que conduïa a la sala 4, més al nord, a través d'uns graons que baixaven. A la mateixa estança 5, al mur est, s'hi construí una banqueta i una petita escala que podria haver conduït a un pis superior.

La porta de l'habitació 5 condueix a la sala 4 *(Fig. 17)*, que presenta enlluït de color blanc a totes les parets de l'estança, a més d'una filada de pedres blanques que sembla la base del mur de tovot. L'excavació d'aquesta sala va comportar gran quantitat de material de decoració arquitectònica. D'una banda, entre l'estrat de color marró format per la descomposició dels tovots s'apreciava gran quantitat de fragments d'enlluït de color blanc amb decoració de color vermell, verd, negre, taronja, blau, etc; aquests petits fragments deixaven entrevoure una decoració formada per elements vegetals, un petit capitell de columna i escenes emmarcades amb frisos de color vermell i negre, a l'estil de les pintures pompeianes. Una altra dada interessant la constituïen els molts fragments de decoració arquitectònica, com frisos, alguns d'ells, vegetals. A més de la petita porta d'accés des de la sala 5, l'entrada principal d'aquesta estança es realitzava pel mur oest, on, sobre una base formada per blocs de pedra calcària, s'hi van col·locar dues bases de columnes alineades nord-sud. Les dues bases de columna semblaven estar orientades cap a un punt del mur est on es realitzà una transformació de la paret, afegint tovots de manera que es creés la impressió d'una mena d'absis/fornícula. Sota aquest estrat format per la descomposició de nombrosos tovots, amb gran quantitat de còdols i fragments d'en-

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'OXIRRINC

Fig. 17. Habitació 4.

Fig. 18. zona de necròpolis.

lluït amb decoració pictòrica de diversos colors, aparegué una petita capa de sorra groga d'aportació eòlica just sobre un paviment de terra batuda marró amb petites pedres molt compacte i que apareix per gairebé tota l'estança. Sota el paviment apareix el djebel, igual que a les habitacions 1 i 5. A la cantonada de la zona nord-oest s'hi ha trobat diversos fragments d'espines de peix que semblaven delimitats per una pedra. D'altra banda, la zona nord-est presentava un petit espai tancat, on s'hi trobà un dolium encastat al paviment, amb un estrat de reompliment format per terra marró fosc, sorra i fragments de maons vermells.

Donat que l'excavació cap al nord suposava un problema ja que ens topàvem amb la terrera creada per nosaltres mateixos en anys anteriors, i en espera de poder disposar de mitjans per poder-la enretirar, vam procedir a l'excavació cap al sud de l'habitació 3, fora ja del recinte rectangular. Aquest espai obert comprenia la zona funerària lligada a l'edificació *(Fig. 18)*, formada per, fins el moment, set tombes més o menys rectangulars de tovots. L'excavació de cinc d'elles ens ha permès parlar d'un cementiri bizantí, ja que els individus inhumats no presentaven cap tipus de momificació. De fet, l'estructura d'aquesta necròpolis és molt semblant a les excavades anteriorment durant les campanyes de 1999-2000 (part superior de la tomba saïta 13) i 2003-2004 (estrats superiors de la tomba saïta número 14). Es tracta de fosses rectangulars excavades al djebel, algunes de les quals presenten un brocal format per una filada de tovots, en ocasió amb una mica d'entrades i sortides i fins i tot semblava que tenien un túmul de tovots que les segellava. A l'interior apareix sempre un individu orientat est-oest, amb el cap en direcció a l'oest, tractant-se d'individus adults i un infantil, sense poder precisar si es tracta d'homes o de dones. Els cossos es troben en posició de decúbit supí, amb els braços als costats del cos i amb les mans col·locades en diferents posicions: alguns les tenen sobre la pelvis, altres reposen a les cuixes. Mentre que en algunes inhumacions l'estat de conservació era molt deficient, en d'altres ens ha permès constatar la presència d'un taüt rectangular de fusta, amb la recuperació d'algun clau de ferro i fins i tot una estructura de palma de forma triangular sobre la part superior del difunt.

Però sens dubte l'element principal i més destacable és l'habitació situada més cap al nord, a la qual hem anomenat com habitació 2 *(fig. 19)*. En començar l'excavació a l'oest de l'habitació 5, ens vam trobar ràpidament amb un estrat bastant potent de sorra del desert d'aportació eòlica molt fina. En aquest estrat van començar a aparèixer capitells amb decoració floral i vegetal de diferent diàmetre, fragments de fusts de columnes i fragments de frisos. Quant als capitells, podem diferenciar fins a tres estils segons les mesures de diàmetre i d'amplada. El diàmetre màxim és de 43 cm mentre que el més petit és de 26 cm, que probablement correspon a la base de columna de l'habitació 4. Quant a l'amplada, el més petit era de 53 cm mentre que el major arribava fins als 103 cm. En total han aparegut 16 capitells, mentre que hem desenterrat fins a 17 fragments de fusts de columna, la majoria d'ells de 40 cm de diàmetre, tot i que ha aparegut algun fragment més petit (25 cm diàmetre). La resta de decoració

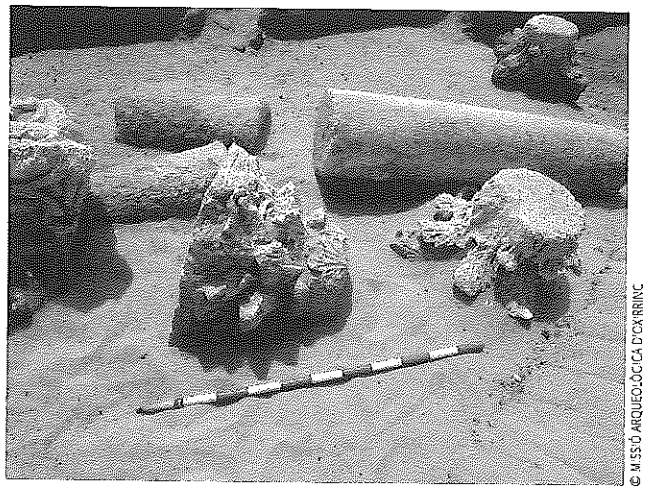

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'EX RRINC

Fig. 19. Habitació 2.

arquitectònica correspon a fragments de frisos de diferents mides, fins a 9, amb decoració principalment vegetal. Es mostren fulles d'acant, flors i un símbol semblant al caduceu clàssic format per l'entrellaçat d'elements vegetals. Tots els elements de decoració arquitectònica es van traslladar a l'habitació 4, degudament siglats i mesurats.

Sota l'estrat de sorra eòlica va aparèixer un estrat marró amb maons vermellosos cuits, pedres i amb abundant ceràmica en determinats espais. En el mur est s'apreciava una rasa delimitada per tovot i algunes lloses del paviment. Sobre aquesta estructura estaven dipositades àmfores i altres ceràmiques. Com hem observat en altres àmbits, tant a la terra que es trobava dins de les àmfores com en la que formava part de la rasa trobem fragments de peixos. En el mur sud-oest vam poder netejar una banqueta formada per la reutilització d'un fris de pedres calcàries amb motius florals. L'espai entre el mur i el fris estava farcit de fragments de tovot, terra marró fosc i fragments de ceràmica, juntament amb ossos de peixos i altres animals, i part de dos sabates de cuir. En el mur nord-est es va trobar una altra banqueta de tovot i a la zona nord-oest es va desenterrat una estructura formada per pedres, tovot i estrats de cendres, que no es va poder excavar en la seva totalitat. Pel moment, en el seu interior vam localitzar una lluerna pràcticament sencera i com ja hem observat, en les cantonades hi havia fragments d'espines de peixos. L'accés a l'interior de la sala es realitzava, amb tota probabilitat, per una escala ubicada al cantó nord-est, per darrera el mur nord de la sala 4.

L'espectacularitat de l'àmbit el constitueix el seu espai central *(fig. 20)*. Aquesta sala s'assembla a l'atri d'una domus

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'EX RRINC

Fig. 20. Vista aèria del Sector 29.

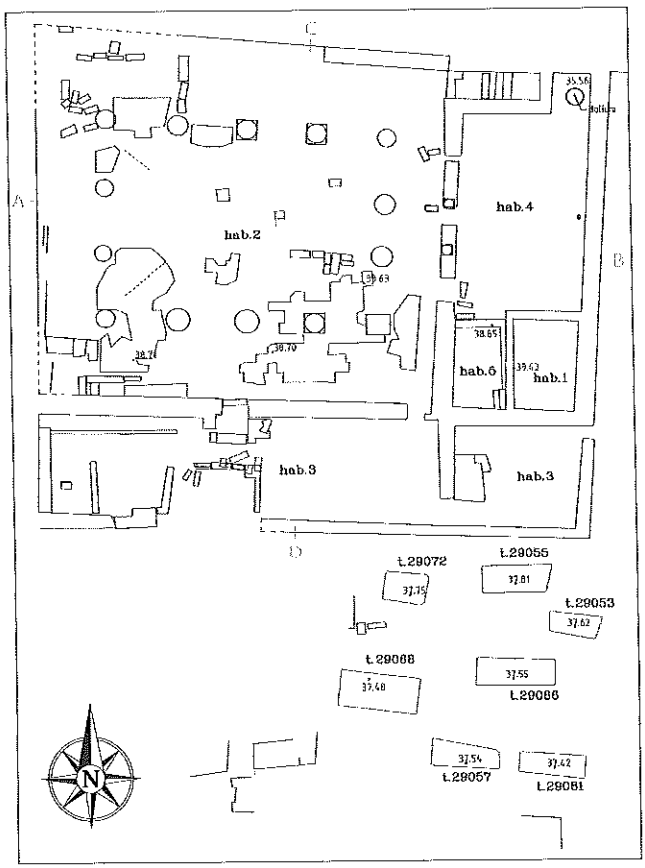

Fig. 21. Plànol del sector 29.

romana, ja que presenta unes bases de columnes que envolten la part central, deixant entre aquest espai i la paret una zona de deambulatori. Les bases de les columnes estaven pràcticament totes in situ. La sala conserva gran part del paviment, format per lloses de pedra quadrades, sobre les quals s'assenten les bases de columnes. La zona central ha perdut la quasi totalitat de paviment i l'observació a simple vista sembla indicar que el terreny presenta una lleu inclinació cap a la part central, pel que ens marquem com un objectiu per a posteriors campanyes l'excavació de la part central *(Fig. 21)*.

INFORME DE LOS TRABAJOS DE EXCAVACIÓN DEL SECTOR 24

Tras las labores de excavación de la cripta principal del edificio que configura la estructura 38 durante el año pasado quedó pendiente la excavación de la bóveda oeste anexa a la cripta, así como las bóvedas laterales al norte y al sur de ésta de las que ya teníamos indicios el año pasado, a la vez que se llevaban labores de consolidación y restauración de diferentes espacios y ámbitos.

Los primeros días se decidió comenzar la excavación de está bóveda desde la zona oeste ya que nos permitiría

Fig. 22. Foto aèria oblíqua de la zona mirant a l'est.

bajar los estratos poco a poco con una metodología más adecuada y exhaustiva. Durante el proceso de excavación fueron apareciendo gran cantidad de basas, fustes y capiteles, como en años anteriores, ya que el edificio consta de, al menos de momento, 4 filas de 9 columnas de 60 cm de diámetro, más las que deberían estar en la parte superior, según modelos documentados tardíos, 2 filas de al menos 9 columnas de menores dimensiones, de aproximadamente 40 cm de diámetro, en función del trozo de edificio excavado, del que falta aproximadamente la mitad de su longitud.

Tras estos primeros días de trabajo se observa claramente cómo la cámara central da acceso a otras dos menores; la primera tiene una técnica constructiva tardía mediante bloque de piedra en posición vertical, mientras que las bóvedas laterales se configuran mediante una técnica de aproximación de ladrillos, lo que permite su construcción sin cimbra *(Fig. 22)*.

En la cámara central han parecido dos pequeños lucernarios así como un banco pegado al lucernario sur de la cámara. Esta cámara central parece estar dividida por algún tipo de puerta quizás de madera, por los vestigios encontrados en las paredes, configurándose esta sala previa a modo de receptáculo que daría acceso a la cámara contigua de menores dimensiones y que tiene una escalera de acceso.

En la bóveda central también han aparecido pinturas, concretamente otra figura humana que parece sostener un incensario *(Fig. 23)*. Junto con esta pintura también han

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'ORRIRINC

Fig. 24. Pintures de la porta d'accés a la cambra sud.

aparecido diferentes motivos decorativos florales en está bóveda, aunque en muy mal estado de conservación.

Desde esta cámara principal se da acceso a las cámaras norte y sur mediante unas puertas hoy selladas.

En la cámara norte encontramos a su vez una división de la misma mediante un muro de separación; en ella no hemos hallado más que restos de columnas e inscripciones griegas en las paredes.

La cámara sur es de peor factura ya que no tiene las paredes trabajadas y aprovecha los cimientos del edificio;

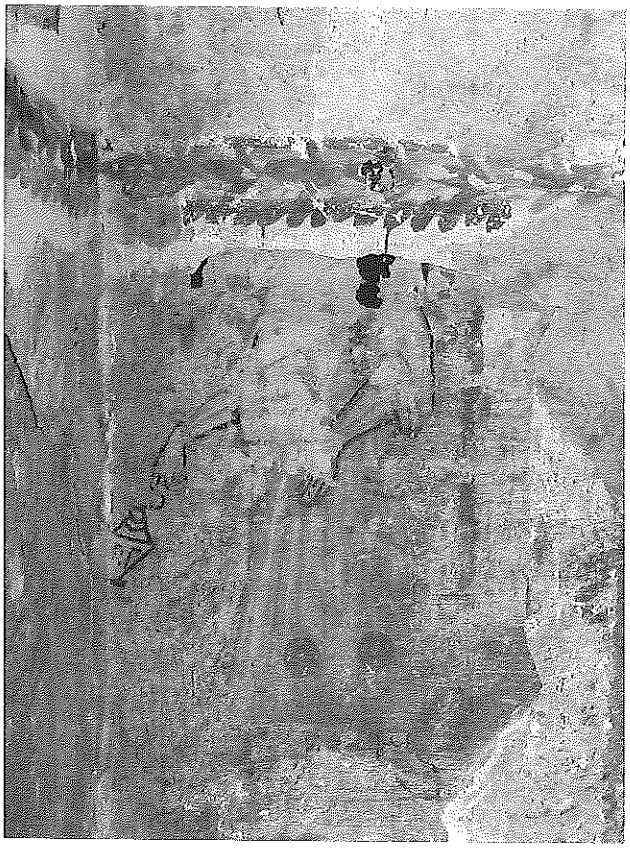

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'ORRIRINC

Fig. 23. Personatge amb un encenser.

© MISSIÓ ARQUEOLÒGICA D'ORRIRINC

Fig. 25. Arcàngel lateral esquerre del nínxol reliquiari.

Fig. 26. Orant al centre del nínxol reliquiari.

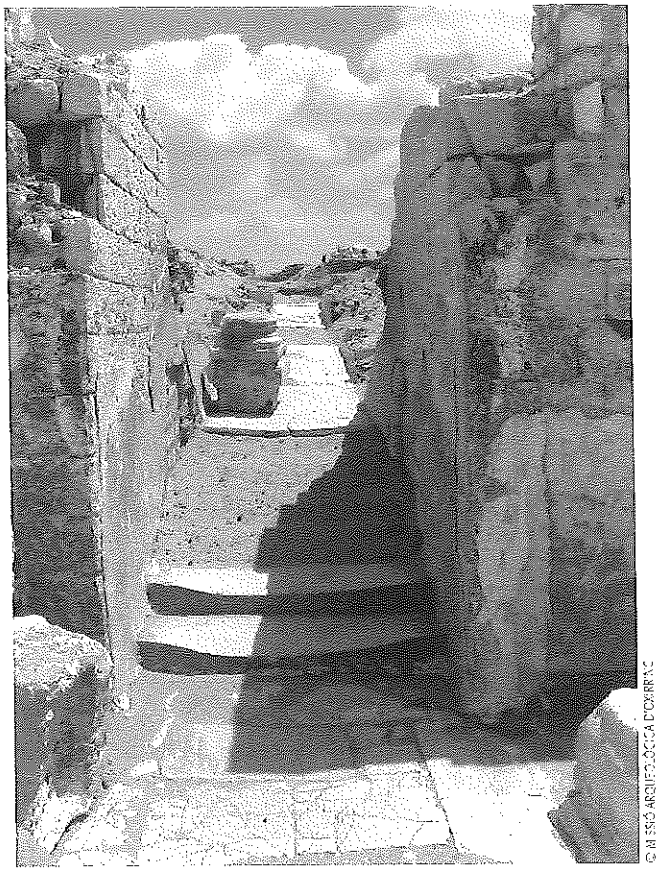

Fig. 27. Rampa d'accés a la cripta.

muy posiblemente no llegasen a usarse, puesto que la puerta no parece haberse finalizado en ningún momento sino solamente preparado quizás para un uso futuro. En ella hemos encontrado pinturas a modo de decoración *(Fig. 24)*.

Mediante las tareas de revisión y consolidación de las pinturas, por parte del restaurador Bernat Burgaya, de la cripta excavada el año pasado, hemos podido ver la decoración de los relicarios que teníamos en la cripta, aunque sólo en uno de ellos, el Noreste, hemos podido encontrar más pinturas, concretamente dos arcángeles *(Fig. 25)* y una orante, figura femenina con las manos alzadas, que es una representación del alma de la difunta, el alma en el cielo dando gracias a Dios y rogando por su salvación *(Fig. 26)*.

Las tareas llevadas a cabo por los arquitectos Eloy Algorri y Francisco Javier López en el edificio han servido para consolidar tanto las paredes de la cripta como la bóveda de la cámara central y norte debido a su mal estado y peligro de derrumbe. Durante los últimos días y debido a que el año pasado no dio tiempo, se ha procedido a la excavación de la rampa de bajada a la cripta *(Fig. 27)*.

En este sector han trabajado los arqueólogos Hassan Amer y José Javier Martínez, los arquitectos Eloy Algorri y Francisco Javier López y el restaurador Bernat Burgaya.

Cal assenyalar que, a més de l'informe de restauració, els tècnics que han participat en els treballs d'excavació han redactat els següents informes:

Informe arquitectònic
Eloy Algorri García (arquitecte).
Francisco Javier López (arquitecte).

Informe de fauna
Wim Van Neer (arqueozoòleg).

Informe de l'estudi de les mòmies
Annie Perraud (antropòloga).

Informe d'antropologia
Bibiana Agustí (antropòloga).

Post scriptum

Recordem que una necròpolis d'oxirrincs, amb sarcòfags de fusta, que contenien peixos momificats, va estar trobada fa anys al nord de Zâwiet Barmasha: Hassan S. K. BAKRY, Ancient Egyptian objects from Barmasha, Minya Governorate, a *ASAE*, LXI (1973), pp. 7-9, pls. I-VII.

Assenyalem també que a la paret nord de la cambra nord, ampliació oest de la cripta del sector 24, totes les inscripcions gregues trobades, actualment en estudi per la Dra. Concepció Piedrafita, esmenten Sant Filoxen.

NILUS

SOCIETAT CATALANA D'EGIPTOLOGIA

Any 2015
Tercera època

24

Butlletí de la Societat Catalana d'Egiptologia

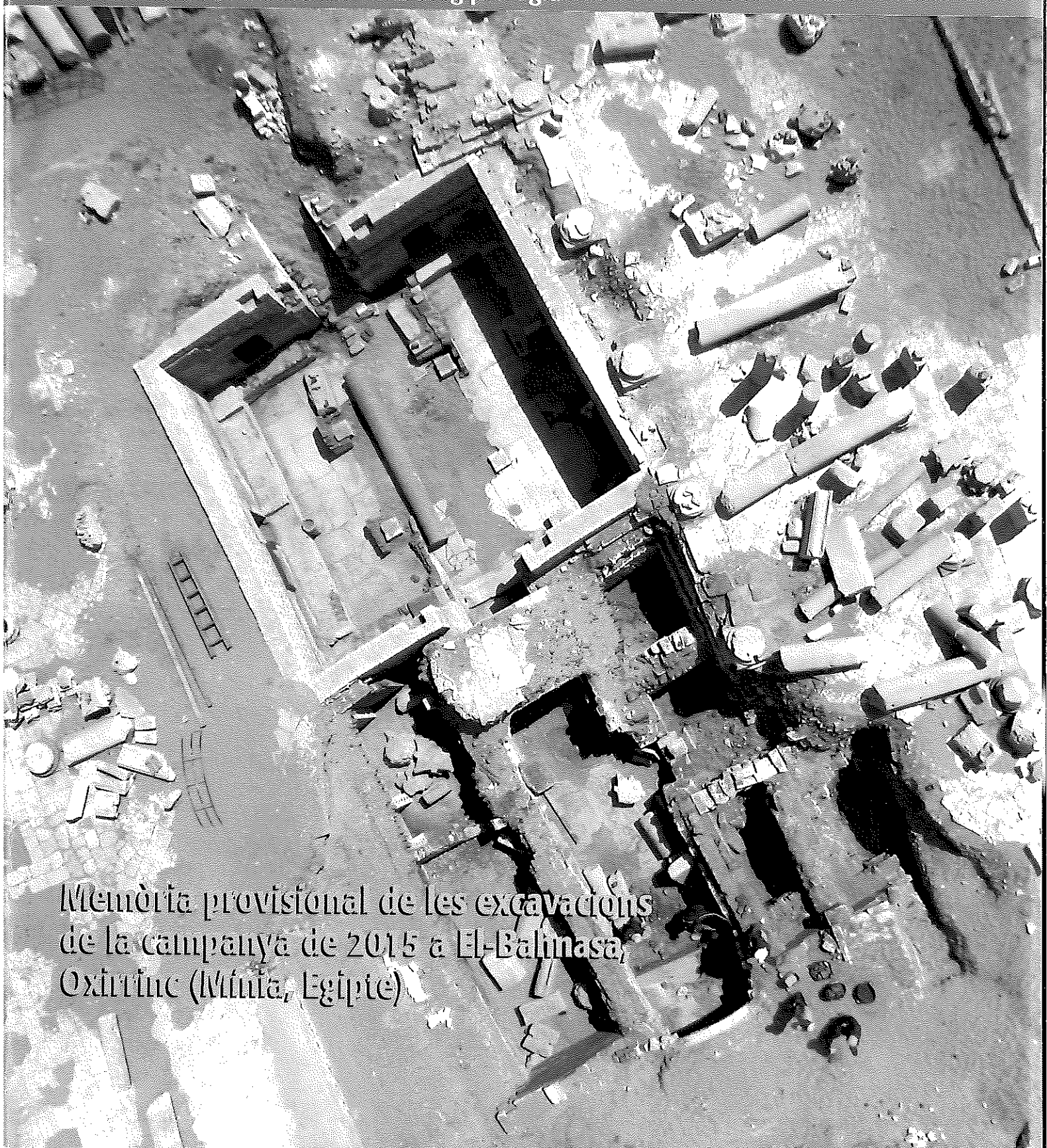

Memòria provisional de les excavacions de la campanya de 2015 a El-Balmasa, Oxirinc (Minia, Egipte)